

Лекція 1. Комунікативна лінгвістика як наука

Мовознавство (лінгвістика)

- наука про природну людську мову загалом і всі мови світу як її індивідуальних представників.

Комунікативна лінгвістика

- Це напрям сучасної лінгвістики, пов'язаний із міждисциплінарними проблемами, предметом дослідження якого є процеси спілкування людей із використанням живої природної мови та урахуванням усіх складників комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, гендерних, контекстних, ситуативних, семіотичних тощо)

Як навчальний курс комунікативна лінгвістика охоплює розділи, пов'язані з

- Природою, компонентами і формами комунікації
- Складовими комунікативного акту у міжособистіному спілкуванні: мовним кодом, елементами інших знакових систем, ситуативними елементами комунікації
- Породженням і сприйняттям мовлення, а також причинами, механізмами і типами комунікативних невдач
- Складовими комунікації, пов'язаними з риторикою мовлення

Як навчальний курс комунікативна лінгвістика охоплює розділи, пов'язані з

- Проблемами міжкультурної та інших типів комунікації
- Практичними аспектами аналізу комунікативних ситуацій

Комунікативна лінгвістика оперує власним категоріальним апаратом

- Його ядро — базові поняття: комунікація, спілкування, комунікативний акт, інформація, комунікативний смисл, комунікативна діяльність, мовний код, вербальні й невербальні засоби спілкування, інтеракція, трансакція, комунікативний крок у діалозі тощо.
- Навколо них концентрується відповідна лінгвістична проблема

Зв'язок з іншими науками

- КЛ динамічно розвивається. Вона тісно пов'язана з філософією (передусім — з теорією пізнання і аналітичною філософією, останнім часом — з комунікативною філософією), логікою, семіотикою, соціологією, комунікативістикою (загальною теорією комунікативних систем), інформатикою, кібернетикою, психологією, культурологією, етнологією та етнографією, риторикою, когнітологією, теорією штучного інтелекту.
- Також взаємодіє з усіма розділами мовознавства

Зв'язок з іншими

мовознавчими напрямками

- Взаємодіє з усіма розділами традиційного мовознавства (фонетикою, граматикою, лексикологією, стилістикою), а також новітніми напрямками — теорією мовленнєвої діяльності, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, етнопсихолінгвістикою, лінгвокогнітологією, функціональною лінгвістикою, структурною та прикладною лінгвістикою, інженерною лінгвістикою

Найтісніші зв'язки КЛ з

- мовознавством, теорією інформації, комунікативістикою, функціональною лінгвістикою, психолінгвістикою, теорією мовленнєвої діяльності та соціолінгвістикою

Комунікативістика

- Це наука, яка вивчає вивченням засобів і гуманітарних функцій масових інформаційних зв'язків, що здійснюються на різних етапах цивілізації за допомогою різних мов, а також вербальних і невербальних засобів

Предмет комунікативної лінгвістики

- Це вивчення мови в реальних процесах спілкування (комунікації).
- Людина може вважати себе особистістю тільки в тому разі, якщо вона розуміє внутрішній світ іншої особистості (Мартін Гайдеггер (1889-1976)).

Методи комунікативної лінгвістики

- Семіотичний аналіз
- Прагматичний аналіз
- Структурний аналіз
- Пропагандистський аналіз
- Дискурс-аналіз
- Контент-аналіз
- Трансакційний аналіз
- Інтент-аналіз

Природа, компоненти і форми комунікації

- Будь-які стосунки людей з використанням мови мають багато спільних ознак, що дає змогу стверджувати про спілкування як універсальну категорію

Спілкування vs комунікація

- **Спілкування** — це сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, вміннями, навичками та результатами діяльності.
- Це комплексне поняття, що охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей :
інформаційний (обмін інформацією),
інтерактивний (зв'язки і впливи учасників) і
перцептивний (сприйняття органами чуттів)

Спілкування vs комунікація

- **Комунікація** — смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії, обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування
- Розглядається як обмін думками, даними, ідеями, тобто як специфічна форма взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудової діяльності.

2 підходи до визначення сутності комунікації

- **Механістичний** — комунікація сприймається як односкерований процес кодування і передавання інформації від адресанта до адресата
- **Діяльнісний** — комунікація розуміється як спільна діяльність усіх учасників (комунікантів), під час якої формується спільний (до певної межі) погляд на об'єкти і дії з ними

- Термін “*комунікація*” може вживатися як синонім терміна “*спілкування*” з метою наголошення на процесах соціальної взаємодії, що розглядаються в їхньому знаковому втіленні.

Мовленнєва діяльність

- Як і будь-яка інша діяльність має мотиви, мету, специфічні дії та операції. Водночас МД обслуговує всі види діяльності і є складовою кожного.
- Як спілкування із застосуванням засобів мовного коду є одним із виявів знакової діяльності людей і її основним видом, який логічно й генетично передує решті її видів.

Мовленнєве спілкування

- Це передусім соціальна взаємодія, оскільки в неї люди вступають не для того, щоб обмінятися інформацією, це завжди лише засіб для досягнення іншої, немовленнєвої мети, яка може і не усвідомлюватися комунікантами

Типології спілкування за різними критеріями

- **За участю/ неучастю мови:** вербальне або невербальне
- **За формою реалізації засобів мовного коду:** усне, письмове, друковане (виділене Празьким лінгвістичним гуртком у 20-30-тих рр. ХХ ст.)
- **За темою:** політичне, наукове, побутове, релігійне (фідеїстичне), філософське, навчально-педагогічне, виховне тощо. Тема впливає та перебіг спілкування.
- **За метою:** ділове та розважальне

Типології спілкування за різними критеріями

- **За мірою офіційності:** офіційне (у формальних ситуаціях) та неофіційне
- **За мірою контрольованості:** формальне (регульовані і контрольовані ситуації, наприклад переговори) і неформальне (бесіда друзів)
- **За кількістю співрозмовників:** внутрішнє, міжособистісне (2), в межах малої групи (3-5), публічне (20 і більше). Види публічного спілкування : активний промовець і пасивна аудиторія; ієрархічні стосунки учасників спілкування; масова комунікація (більше 1000), міжнародна і міжкультурна

Типології спілкування за різними критеріями

- **За соціальними чинниками:** особистісно зорієнтоване і соціально зорієнтоване
- **За формою спілкування:** закрите (світська бесіда), відкрите (будь-які теми), змішане (викладач — студент, лікар — пацієнт і т.д.)
- **За свободою вибору партнера:** ініціативне та вимушене
- **За скерованістю стосовно адресанта, адресата і об'єкта комунікації:** активна гетерокомунікація (діалог), аутокомунікація (внутрішній діалог), пасивна псевдоадресація (суб'єкт має фіктивного адресата), псевдомовлення (суб'єкт є псевдомовцем в акті простих фізичних дій), псевдоспілкування (розмови з тваринами, рослинами, неживими об'єктами тощо)

Типології спілкування за різними критеріями

- **За тривалістю:** постійне, періодичне, короткотривале, довготривале
- **За урахуванням інтенцій мовця та інтерпретанти (пояснення):** псевдоінформування (подання відомої інформації як нової), дезінформування (інформація не відповідає дійсності), параінформування (асоціативні натяки), метаінформування (обман, мотивована брехня)

Елементарні компоненти комунікації

- Адресант
- Адресат
- Повідомлення (закодована інформація)
- Канал комунікації
- Інформаційний (комунікативний) шум — вибіркоче сприйняття, семантичні перешкоди тощо.
- Фільтри — соціальні, психологічні та ін. обмеження на інформацію в процесі комунікації.
- Зворотній зв'язок (реакція адресанта)
- Контекст і ситуація

Засоби комунікації

- Це коди, тобто система відповідностей між формою і значенням повідомлення.
- Найважливіші засоби комунікації це :
  - засоби мовної системи,
  - паралінгвістичні засоби (жести, міміка, рухи, постава, відстань і т.д.)
  - компоненти інших семіотичних систем (схеми, графіки, малюнки, одяг, кольори, запахи тощо)

**Лекція 2. *Закони, принципи,
правила спілкування.
Комунікативний кодекс***

ЗАКОНИ СПІЛКУВАННЯ

- *Це найзагальніші нежорсткі тенденції, які наявні у всіх типах групового і масового спілкування*

ЗАКОН ДЗЕРКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СПІЛКУВАННЯ:

*У процесі спілкування співрозмовники
імітують стиль один одного*

Закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль:

- *Ефективність спілкування прямо пропорційна комунікативним зусиллям*

ЗАКОН ПРОГРЕСИВНОГО ЗРОСТАННЯ НЕТЕРПІННЯ СЛУХАЧІВ

*Чим довше говорить
мовець, тим
неуважнішими і
нетерплячішими стають
його слухачі*

Закон зниження рівня інтелекту аудиторії зі збільшенням її чисельності

- чим більше людей слухає промовця, тим нижчим є середній рівень інтелекту аудиторії

Закон комунікативного самозбереження:

- людина у спілкуванні намагається зберегти досягнуту нею комунікативну рівновагу

ЗАКОН РИТМУ СПІЛКУВАННЯ

- *співвідношення говоріння і мовчання в мовлені кожної людини - постійна величина. У кількісному вияві вона становить приблизно 1:23*

ЗАКОН МОВЛЕННЄВОГО САМОВПЛИВУ:

- *словесне втілення ідеї або емоції формує цю ідею або емоцію у мовця*

ЗАКОН ДОВІРИ ДО ЗРОЗУМІЛИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ:

*Чим простіше мовець
висловлює свої думки,
тим краще його
розуміють і більше йому
вірять*

ЗАКОН ПРИТЯГУВАННЯ КРИТИКИ:

*Чим більше людина
виділяється в оточенні, тим
більше про неї лихословлять
і критикують її вчинки*

ЗАКОН САМОВИНИКНЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ:

***У разі дефіциту інформації в
певній групі спілкування
інформація
самопороджується у вигляді
чуток***

ЗАКОН МОДИФІКАЦІЇ НЕСТАНДАРТНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ СПІЛКУВАННЯ:

Якщо співрозмовник у спілкуванні порушує комунікативні норми, інший співрозмовник змушує його змінити комунікативну поведінку

ЗАКОН ПРИСКОРЕНОГО ПОШИРЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ:

***Інформація негативного
змісту має тенденцію до
швидшого поширення, ніж
позитивна***

ЗАКОН СПОТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ («ЗІПСУТОГО ТЕЛЕФОНУ»)

*Будь-яка інформація, яку
передають у групі
спілкування, спотворюється
в процесі передавання. Міра
спотворення інформації
прямо пропорційна
кількості осіб, які її
передають*

ЗАКОН ЕМОЦІЙНОЇ АФІЛІАЦІЇ («ЗАРАЖЕННЯ»):

***Особи, які перебувають в
однаковому емоційному
стані, прагнуть
об'єднатися в групу і
спілкуватися один з одним***

ЗАКОН МОВЛЕННЄВОГО ПОСИЛЕННЯ ЕМОЦІЙ:

***Емоційні вигуки людини
посилюють емоцію, яку ця
людина переживає в цей
час***

ЗАКОН МОВЛЕННЄВОГО ПОГЛИНАННЯ ЕМОЦІЙ:

***У разі послідовної вдумливої
розповіді про емоцію, яку
переживають, вона
поглинається мовленням і
зникає***

ЗАКОН ЕМОЦІЙНОГО ПРИГНІЧУВАННЯ ЛОГІКИ:

*В емоційному стані
людина втрачає
логічність і
аргументованість
мовлення*

Комунікативний кодекс

- *система принципів, правил і конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників спілкування і ґрунуються на певних категоріях та правилах*

ПРИНЦИПИ СПІЛКУВАННЯ

- *найзагальніші вимоги до процесу інтерації в межах комунікативного акту, вимоги до всіх учасників спілкування*

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ

- **ВИМОГИ ДО ОДНОГО З
учасників комунікації
(адресата чи адресанта),
яких він повинен
дотримуватися в процесі
спілкування**

КОНВЕНЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

- звичаї або домовленості у процесах спілкування, певні елементи культури, які можуть варіюватися не впливаючи на стратегії і тактики комунікації

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ

*оптимальна реалізація
інтенцій мовця щодо
досягнення конкретної мети
спілкування, тобто
контроль і вибір дієвих ходів
і гнучкої їх видозміни в
конкретній ситуації.*

- **Комунікативна інтенція —**

Це осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення. Обумовлюється мотивацією, обставинами спілкування, можливістю прогнозування результату, завданнями.

- **Комунікативна мета —**

Це стратегічний результат, на який скероване конкретне спілкування, комунікативний акт.

Комунікативна тактика

це визначена лінія поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованої на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного

КРИТЕРІЇ СПІЛКУВАННЯ

- *Критерій істинності*
- *Критерій щирості*